

Školitel: doc. PhDr. Ing. Radim Marada, Ph.D.

Téma: Spiritualita jako nástroj reflexivního okouzlení světa

Poznávací cíl: Výchozím bodem projektu disertace je kritika převažujícího teoretického výkladu spirituality jako privatizovaného a sociálně bez-významného jevu. Předpokládám, že spiritualita spojená s étosem expresivity a autenticity koresponduje s „kulturou subjektivního blahobytu“ post-materiálních společností (Inglehart 1990), v nichž se formují struktury věrohodnosti umožňující její šíření a popularitu. Zároveň roste rozmanitost způsobů a sociálních dopadů prožívání spirituality, které teze o privatizaci a diferenciaci náboženství nezachycují (viz Luckmann 1967). Způsobem přesahujícím rozšířený způsob teoretizování o spiritualitě, je její pojetí jako jazyka, které přesahuje individuální i institucionální rovinu její analýzy. Teorie zachycující privatizaci náboženství nenachází sdílený jazyk u aktérů, kteří praktikují spiritualitu atomizovaně a výlučně ve vztahu k jejich soukromým problémům. Naproti tomu je možné najít stabilitu spirituality na úrovni diskurzu (Heelas 1996) a v pomyslné lingvistické komunitě praktikantů spojených specifickými hodnotami a postoji. Pokud spiritualitu chápu především jako specifický jazyk, vystupuje její význam ve sdílené komunikaci, která může probíhat v různých sociálních kontextech.

U spirituálních aktérů dochází často k hledání a prožívání zdroje smyslu v běhu každodenního života (Heelas, Woodhead 2005). Spiritualita se tak může stát východiskem z hrozby ztráty smyslu, kterou Weber pojmenoval jako odkouzlení světa, tím, že motivuje k použití výkladových rámců přesahujících dominantní instrumentálně-racionální způsob zvýznamňování světa. Reflexivní revize racionalizace otevírá prostor jiným, tedy i spirituálním naracím v oblasti produkování smyslu jednání, zároveň umožňuje mluvit specifickým způsobem o problémech, jež jsou chápány jako vedlejší důsledky jednorozměrného projektu modernizace. Spiritualita vstupuje do reflexivního promýšlení limitů racionality, aniž by ji zcela zavrhovala.

Z hlediska zaměření disertačního projektu je důležité, že to, jak mohou lidé mluvit o svém jednání v různých prostředích, je důležitou součástí tohoto jednání. Zároveň platí, že

aktéři nemohou nic změnit, dokud to nepovažují za problém, o němž mohou smysluplně komunikovat. Mým cílem proto bude zachycení způsobů, kterými spiritualita strukturuje sociální promluvy tak, že umožňuje reflexivně tematizovat problémy chápané jako důsledky převažující instrumentální racionality. Představený přístup zviditelňuje komunikaci ovlivněnou spiritualitou nejen v rámci meditačních skupin, nýbrž i ve vzdělávání nebo v organizační kultuře firem.

Hlavní výzkumné otázky:

- Jakými způsoby se spiritualita stává zdrojem smyslu v souvislosti s reflexivním komunikováním o problémech, jež jsou interpretovány jako důsledky převažující instrumentální racionality?
- Jaké jsou klíčové kulturní kódy strukturující jazyk spirituálních aktérů (při reflexivním promýšlení problémů spjatých s projektem modernizace)?
- Jak se proměňuje spirituální jazyk s ohledem na prostředí, v němž se tímto jazykem mluví?

Rozvíjející výzkumné otázky:

- Jaké jsou strategie zvyšování věrohodnosti spirituality v organizacích založených na instrumentální racionalitě?
- Jakým způsobem spiritualita plní smysl integrující funkci v životě aktéra?
- Jakým způsobem je spiritualita spojena se sociálními rolami a pozicemi jedince?

Teoretický kontext: Projekt je rámován dvěma ideálně-typickými zlomy. Jedním z nich je přechod od tradičního institucionalizovaného náboženství k de-traditionalizované a individualizované spiritualitě. Druhým z nich je přechod od pojetí náboženství jako autonomního diferencovaného subsystému ke spiritualitě, která přináší holistický de-diferencující významový horizont. Budu pracovat s teoriemi, které zachycují proces okouzlování světa prostřednictvím spirituality (Jenkins 2000). Tento proces probíhá v podmínkách rostoucí systémové i individuální reflexivity. Vymezení vztahu reflexivity a

spirituálního jazyka je proto důležitým teoretickým momentem celé disertace. Skepse, jež je definičním znakem reflexivity (Beck 1994), může aktéry vést k praktikování spirituality, jež má povahu vrstvy významů, do nichž je umístěna nejvyšší důležitost. Spiritualita může zároveň stimulovat a strukturovat debatu o problémech spjatých s reflexivním charakterem pozdní modernity. Může také vést k reflexivnímu promýšlení a k nalézání alternativních řešení sociálních problémů.

Metoda a techniky sběru dat: Zvolila jsem „extended case study method“ (Eliasoph, Lichterman 1999), v níž jsou za relevantní případy považovány ty, které rozšiřují interpretační možnosti existující teorie. Metoda umožňuje komparaci několika souvisejících případů. Hlavní technikou sběru dat je zúčastněné pozorování předpokládající navázání dlouhodobějšího vztahu se zkoumaným prostředím. Vzhledem k cíli projektu je metoda vhodná proto, že uchopuje komunikaci v organizacích, v nichž dochází k produkování významů skrze interakce. Výstupem by mohla být teoretická tvrzení o způsobech, kterými spiritualita strukturuje proces komunikace probíhající v různých souvisejících prostředích.

Zdroj dat: Je několik veřejných oblastí, do nichž se spiritualita šíří, aby reflexivně problematizovala dopady instrumentální racionality a formulovala smyslupné alternativy. Jedná se o vzdělávání, zdravotnictví, sociální služby, občanskou společnost a trh. V českém kontextu je málo platforem, které by záměrně podporovaly šíření jazyka spirituality. V britském prostředí se vitalita spirituality projevuje v tzv. holistickém hnutí, které zahrnuje různé „spirituální“ aktéry a organizace. Provedla bych dvě až tři případové studie – v sítích sociálně angažovaných buddhistů, na půdě univerzity (např. v rámci kurikula environmentalistiky) a v organizaci zabývající se osobnostním rozvojem manažerů velkých firem a sledovala proměnu spirituálního jazyka s ohledem na prostředí, v němž se jím mluví.

Literatura:

Beck, U. 2004. *Riziková společnost. Na cestě k jiné modernitě*. Praha: Sociologické nakladatelství.

Heelas, P., L. Woodhead. 2005. *The Spiritual Revolution. Why Religion is Giving Way to Spirituality*. Malden: Blackwell Publishing.

Heelas, P. 1996. *The New Age Movement. The celebration of the self and the sacralization of modernity*. Oxford: Blackwell Publishers.

Inglehart, R. 1990. *Culture Shift in Advanced Industrial Society*. Princeton: Princeton University Press.

Jenkins, R. 2000. „Disenchantment, Enchantment and Re-Enchantment. Max Weber at the Millenium.“ *Max Weber Studies* 1 (1): 11-32.

Eliasoph, N., P. Lichterman. 1999. „‘We Begin with Our Favorite Theory’: Reconstructing the Extended Case Method.“ *Sociological Theory* 17 (2): 229-234.

Luckmann, T. 1967. *Invisible Religion. The Problem of Religion in Modern Society*. New York: The Macmillan Company.

Partridge, Ch. 2004. *The re-enchantment of the West. Volume I, Alternative spiritualities, sacralization, popular culture and occulture*. London: T&T Clark International.

Anotace diplomové práce:

Spiritualita v nových sociálních hnutích: Případová studie neziskové organizace Embercombe

Práce se zabývá spiritualitou zaměstnanců neziskové organizace Embercombe, která pořádá kurzy osobnostního rozvoje i environmentálně a sociálně zaměřené programy. Organizace je v práci vymezena jako součást sítě nového sociálního a spirituálního hnutí. Na základě autorčina tříměsíčního pohybu v terénu a s využitím strategie případové studie jsou sledovány způsoby, kterými aktéři propojují vlastní spirituální růst s touhou po transformaci širší společnosti. Kultura organizace vede jedince k přijetí vize udržitelného světa. Spiritualita aktéry chápána jako životní síla je nástrojem zplnomocňujícím jedince ke změně. Pozitivně hodnocen je proces experimentování na úrovni individuální i kolektivní identity. Spirituální praktiky „spojují“ jedince se Zemí a podněcují jeho holistickou představivost. Navzdory předpokladům teorií o privatizaci a sociální bezvýznamnosti individualizované spirituality byla identifikována její přítomnost v organizaci ve formě motivačního, ideologického, mobilizačního a organizačního zdroje.